

הרב אריה קופרמן

ירושלים

בין המתאוננים והמרגלים

וַיְהִי הָעַם כְּמִתְאֻנְנִים רַע בְּאָזְנֵי ה' וַיִּשְׁמַע ה' וַיַּחַר אַפּוֹ וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בְּקִצָּה
הַמַּחֲנֶה: וַיִּצְעַק הָעַם אֶל מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל ה' וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ: וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם
הַהוּא תְּבַעֲרָה כִּי בָעָרָה בָּם אֵשׁ ה': (במדבר יא, א)

פרשת המתאוננים היא מן הפרשיות הסתומות בתורה. לא פירשה לנו התורה מי היו המתאוננים, על מה הם התאוננו, ומה נשתנתה תואנה זו משאר התלונות של בני ישראל במדבר שהביאה על בני ישראל עונש כה חמור – "ותבער בם אש ה'".

עיון במפרשים מעלה כי הם הלכו בשתי דרכים עיקריות לפתרון התעלומה.

דרך אחת היא לנסות לשאוב מידע מן המינוח היחודי שבו משתמשת כאן התורה – "מתאוננים", בכדי להבין במה מדובר. הראשון שהלך בדרך זו הוא הרמב"ע, וז"ל: "כמתאוננים" – מגזרת און, וכן "מחשבות אונך"¹. ... שדברו דברי און, עכ"ל. אולם עדיין הדברים סתומים, וכפי שטוען עליו הרמב"ן – 'כי למה יכסה הכתוב על חטאם ולא יגידנו כאשר עשה בכל המקומות'.

לכן מפרש הרמב"ן שזו היתה תלונה כללית על המצב, ולכן לא ראה הכתוב צורך לפרטה, וז"ל: והנכון בעיני, כי כאשר נתרחקו מהר סיני שהיה קרוב לישוב ובאו בתוך המדבר הגדול והנורא במסע הראשון, היו מצטערים בעצמם לאמר: מה נעשה, ואיך נחיה במדבר הזה, ומה נאכל ומה נשתה, ואיך נסבול העמל והענוי ומתי נצא ממנו, מלשון "מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו"², שהוא לשון כואב ומצטער על עצמו, וכן "בן אוני"³, בן צערי, "ואנו הדייגים ואבלו"⁴. וכאשר אמר הכתוב כי היו כואבים ומצטערים כבר הזכיר וספר החטא... והיה רע בעיני ה', שהיה להם ללכת אחריו בשמחה ובטוב לבב מרוב כל טובה אשר נתן להם, והם היו כאנוסים ומוכרחין מתאוננים ומתרעמים על ענינם. ע"כ.

בדרך אחרת הולך רש"י, בעקבות חז"ל. לדעתם פרשה זו אינה אלא המשך של הפרשה הקודמת, ושם יש לחפש את הרקע למה שאירע. הנושא המרכזי בפרשה הקודמת הוא יציאתם לדרך של עם ישראל בפעם הראשונה מאז מעמד הר סיני, וכפי שנאמר לעיל⁵ "וַיִּסְעוּ מִיָּהָר ה' דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַאֲרוֹן בְּרִית ה' נִסַּע לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְתוֹר לָהֶם מְנוּחָה". ואם כן יש להניח שהתלונה קשורה לאותה יציאה לדרך, וכפי שכותב רש"י, וז"ל: אמרו: אוי

⁴ ישעיה יט, ח.

⁵ י, לג.

¹ ירמיה ד, יד.

² איכה ג, לט.

³ בראשית לה, יח.

לנו, כמה לבטנו בדרך הזה שלשה ימים, שלא נחנו מענוי הדרך, עכ"ל. ומקורו בספרי (פיסקא פד).

בדרך דומה הלך גם הרשב"ם⁶, ובדבריו מפורש הקשר בין פרשה זו לפרשה הקודמת, וז"ל: "דרך שלשת ימים" - הלכו עד שלשת ימים, שלא חנו עד סוף שלשה. ומפני טורח הדרך "ויהי העם כמתאוננים", כמו שמצינו בפרשת פרה⁷: "ותקצר נפש העם בדרך וידבר העם באלהים ובמשה".

פירוש מביהמ"ד של דוד המלך לפרשת המתאוננים [ע"פ רד"ק]

גישה שלישית וחדשנית סולל לו הרד"ק בפירושו לתהלים ע"ח. כידוע, מזמור זה עוסק בחטאי עם ישראל במדבר וביניהם מוזכר אף חטא המתאוננים, ולדעת רד"ק עיון רגיש בלשון המזמור מעלה פרשנות חדשה ומפתיעה לחטא המתאוננים מבית מדרשו של אדוננו דוד המלך ע"ה, מי שמתגלה במזמור זה וכן במזמורים אחרים כלא אחר מאשר הפרשן הראשון של תורת משה.

ואלו הפסוקים השייכים לעניננו⁸:

בְּנֵי אֶפְרַיִם נוֹשְׁקֵי רוּמֵי קִשְׁת הַפְּכוּ בַיּוֹם קָרְבִּי: לֹא שָׁמְרוּ בְרִית אֱלֹהִים וּבְתוֹרָתוֹ מֵאַנּוּ לְלַכְתּוֹ: וַיִּשְׁכְּחוּ עֲלִילוֹתָיו וַנִּפְלְאוּתָיו אֲשֶׁר הָרְאָם: נִגְדוּ אֲבוֹתָם עֲשָׂה פְלֵא בְּאַרְצָ מִצְרַיִם שִׁדְּהָ צִעוּ: בָּקַע יָם וַיַּעֲבִירֵם וַיַּצֵּב מַיִם כְּמוֹ נֹד: וַיִּנְחַם בְּעֵנָן יוֹמָם וְכָל הַלַּיְלָה בְּאוֹר אֵשׁ: יִבְקַע צָרִים בְּמִדְבָּר וַיִּשְׁק פְּתַחמוֹת רַבָּה: וַיּוֹצֵא נוֹזְלִים מִסְּלַע וַיּוֹרֵד בְּנִהְרוֹת מַיִם: וַיּוֹסִיפוּ עוֹד לַחֲטֹא לוֹ לְמִרוֹת עֲלִיוֹן בְּצִיָּה: וַיִּנְסוּ אֶל בְּלִבָּם לְשֹׂאֵל אֲכַל לְנַפְשָׁם: וַיִּדְבְּרוּ בְּאֱלֹהִים אָמְרוּ הַיּוֹכֵל אֵל לַעֲרֹף שִׁלְחָן בְּמִדְבָּר: הֵן הִפָּה צוּר וַיִּזְוְבוּ מַיִם וַנִּחְלִים יִשְׁטַפוּ הַגַּם לָחֶם יוֹכֵל תַּת אִם יִכִּין שָׂאֵר לְעַמּוֹ: לָכֵן שָׁמַע ה' וַיִּתְעַבֵּר וְאֵשׁ נִשְׁקָה בְּיַעֲקֹב וְגַם אַף עָלָה בְּיִשְׂרָאֵל: כִּי לֹא הֶאֱמִינוּ בְּאֱלֹהִים וְלֹא בָטְחוּ בִישׁוּעֵתוֹ: וַיַּצּוּ שְׁחָקִים מִמֶּעַל וּדְלַתֵי שָׁמַיִם פָּתַח: וַיִּמְטֵר עֲלֵיהֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיִּדְגּוּ שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ: לָחֶם אֲבִירִים אֲכַל אִישׁ צִידָה שִׁלַּח לָחֶם לְשִׁבְעֵי יִסַּע קָדִים בְּשָׁמַיִם וַיִּנְהַג בְּעֵזוֹ תִימּוֹ: וַיִּמְטֵר עֲלֵיהֶם כְּעַפְרָ שָׂאֵר וּכְחוֹל יָמִים עוֹף בְּנֶף: וַיִּפֹּל בְּקֶרֶב מַחֲנֵהוּ סָבִיב לְמִשְׁפַּנְתּוֹ: וַיֵּאָכְלוּ וַיִּשְׁבְּעוּ מְאֹד וַתֵּאָוֶתֶם יָבֵא לָחֶם: לֹא זָרוּ מִתֵּאָוֶתֶם עוֹד אֲכַלְתֶּם בְּפִיהֶם: וְאַף אֱלֹהִים עָלָה בָהֶם וַיַּהֲרֹג בְּמִשְׁמַנֵּיהֶם וּבְחֹרֵי יִשְׂרָאֵל הַכְּרִיעַ:

כל קריאה, ולו שטחית, מעלה בבירור שהחטא המרכזי המתואר בפסוקים אלו הוא חטא המתאוים, וכפי שניתן ללמוד מהעונש המתואר כאן שהוא ללא ספק העונש המתואר בתורה בפרשת קברות התאווה. אולם לאור זאת מתעוררות שתי תמיהות מרכזיות בפסוקים אלו:

⁸ תהילים עח, ט - לא.

⁶ לעיל שם.
⁷ להלן כא, ד-ה.

התמיהה הראשונה היא, כיצד השתרבב לכאן (בפסוק כ) ענין ה"לחם" הוא המן, והרי בתורה כתוב כי רדת המן היה בתחילה במסעים רבים קודם הכות צור ברפידים? ועוד, כי לא חרה אף ה' על דבר המן? כלשון הראב"ע שם בשם ר' משה הכהן. תשובתו של ר' משה הכהן היא, שאכן 'הכתוב בלבד דברו שאיחר המוקדם והפך זה, ולא חשש מזה - כי מפורש הוא אצלנו בתורת משה'. אולם הראב"ע טוען ש'אלה הדברים יש בהם שיבוש', ומיישב בפשטות שה"לחם" המוזכר כאן כלל אינו המן אלא זהו כינוי נוסף לבשר שאותו בקשו עם ישראל בקברות התאווה, וז"ל: ואני אפרש הכל: טעם "לשאול אוכל לנפשם" על בשר קברות התאווה, וזה הוא "לערוך שולחן", ומלת "הגם לחם" הוא הבשר - כמו "את קרבני לחמי" (במדבר כז, ב) "לחם אשה" (ויקרא ג, יא ועוד), והעד "אם יכין שאר לעמו" ... כי "שאר" כמו בשר, עכ"ל, וכן מפרש הרד"ק.

התמיהה השניה מתעוררת למקרא תיאור העונש שפותח במילים "לכן שמע ה' ויתעבר ואש נשקה ביעקב" - שהרי האש היא לכאורה עונשם של המתאוננים ומדוע הזכיר הכתוב את חטא המתאוננים תוך כדי דיבור על חטא המתאווים?

תמיהה זו היא נקודת המוצא של הרד"ק הטוען שאיזכור חטא המתאוננים בחדא מחתא עם חטא המתאווים מלמדנו שיש ביניהם מכנה משותף, הן במקום ובעיקר במהות שהיא חוסר אמונה בה', ועל בסיס זה הוא בונה את פירושו החדשני.

ואלו דבריו:

והנכון בעיני עוד, כי זה הפסוק כולל שני דברים - דבר "תבערה" ודבר "קברות התאווה", ושניהם מקום אחד הוא. אלא שעל מעשה הראשון שהיו "מתאוננים" רע בעיני ה' ובערה במ אש ה' קרא אותו "תבערה", ועל מעשה השני שהתאוו תאווה ומתו המתאווים קרא אותו "קברות התאווה". ומה שאמר בזה הפסוק "ואש נשקה ביעקב" אמר על דבר "תבערה", וכמו שאמר בתורה "וישמע ה' ויחר אפו" כן אמר בזה הפסוק "שמע ה' ויתעבר". ומה שאמר "וגם אף עלה בישראל" - על שהתאוו תאווה, כמו שאמר שם (במדבר שם פסוק לג) "ואף ה' חרה בעם". ושני המעשים היו במקום אחד, ועל שניהם נענשו, ובשניהם היה בהם מיעוט האמונה, כי "מתאוננים" היו שאמרו: "נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ" (דברים א, כב), ולא האמינו באל שיתגרה להם בלא מלחמה, ושאלת הבשר גם כן מיעוט האמונה כמו שאמרו "הגם לחם יוכל לתת". [וזהו] "כי לא האמינו באלהים" - לא האמינו בו שיוכל לתת להם בשר ושיוכל להכניסם לארץ, "ולא בטחו בישועתו" - שהושיעם כמה פעמים.

תפיסה זו כמובן מחודשת מאוד, ומבוססת לכאורה אך ורק על פרשנותו של הרד"ק למזמור ע"ח בתהלים, אולם נראה שניתן למצוא לה רמז כבר בתורה עצמה.

הרמזים שבמקרא לפירוש הרד"ק

לכן נחזור שוב לאותו מינוח יוצא דופן שבו משתמשת התורה בכדי לתאר את חטאם של בני ישראל - "ויהי העם כמתאוננים", מונח שניתן להבינו באופנים שונים וכפי שראינו בדברי הראב"ע והרמב"ן שהובאו לעיל. אולם אין ספק שהאסוציאציה הראשונית שעולה לשמע

שבועות תשע"ז מילון ז

מילה זו היא המונח המפורסם 'אונן' שמתייחס כידוע לאבלות, וכך כותב הרד"ק עצמו בספר השורשים (ערך 'און'), וז"ל: "...וענין שלישי, "לא אכלתי באוני ממנו", "ותקרא שמו בן אוני"... ענין אד⁹ ואבל, ויש מפרשים מזה "ויהי העם כמתאוננים", עכ"ל. אלא שלא ביאר לנו הרד"ק כאן מה הביא את בני ישראל באותו זמן לצער עמוק שכזה עד כדי אבלות ממש?

אכן, כאשר אנו מניחים את שני הקטעים זה לצד זה התמונה מתבהרת: כפי שראינו, בני ישראל יצאו זה עתה לדרך, והיעד הוא כמובן - הכניסה לארץ ישראל, אולם מסתבר שהיציאה היתה מלווה בחששות כבדים, שכן בני ישראל 'לא האמינו באל שיתגרה להם בלא מלחמה', ועל כן הם ראו ביציאה לכיוון ארץ ישראל ללא הכנות ראויות מעשה התאבדות קולקטיבי, מה שהוביל את העם לתחושה קשה של צער עמוק עד כדי אבלות של ממש על חייהם העומדים להיגדע בפתאומיות, ותחושה זו היא שהובילה את העם לבקש ממשה "נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ" על מנת שיהיה להם סיכוי לשרוד ואף לנצח במלחמה, ואת כל זה רמזה לנו התורה במילה אחת ומיוחדת - "ויהי העם כמתאוננים".

נמצא אם כן שפירושו החדשני של הרד"ק מבוסס אמנם על פרשנותו למזמור ע"ח בתהלים, אולם הוא נסמך היטב על שני הרגליים שנשמכו עליהן שאר המפרשים - הן על רקע הפרשה הקודמת ובעיקר על המינוח היחודי שבו השתמשה התורה בענינו.

הקשיים בשיטת הרד"ק

אמנם, שיטת הרד"ק על כל יתרונותיה מעוררת מספר קשיים:

ראשית יש להבין מפני מה בסופו של דבר הקב"ה צווה על משה לשלוח מרגלים? ועל כרחנו שלא היה זה ציווי אלא נתינת רשות, וכפי שכותב רש"י בריש פרשת שלח: "שלח לך" - לדעתך, אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח. לפי שבאו ישראל ואמרו "נשלחה אנשים לפנינו" ... ומשה נמלך בשכינה, אמר: אני אמרתי להם שהיא טובה - שנאמר (שמות ג, יז) "אעלה אתכם מעני מצרים" וגו', חייהם שאני נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים למען לא יירשוה, עכ"ל, ומקורו בסוטה (לד, ב).

אמנם, עדיין יש לתמוה כיצד אמר משה על דבריהם "וייטב בעיני הדבר" וגו' (דברים שם כג) - והרי היה זה "רע באזני ה'" ומשה ודאי ידע זאת שהרי הם נענשו על כך ב"תבערה"?

והנה, קושיא דומה קשה אף על דברי רש"י הנ"ל, וכפי שמקשה הרמב"ן על אתר: ויש כאן לשאל, אם כן משה עצמו חטא בענין - שנאמר "וייטב בעיני הדבר"? עכ"ל, ותירוץו של הרמב"ן בסוף דבריו שם יישב אף את קושייתנו על הרד"ק, וז"ל: ועל דעת רבותינו חטאו באמרם "נשלחה אנשים לפנינו" בעבור שהם רואים את ישועת ה' אשר יעשה להם תמיד והיה להם ללכת אחרי הענן אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת, ומשה קיבל מהם למלאות תאוותם, ויהיה טעם "וייטב בעיני הדבר" - שסבלתי רעתכם והוריתי לעשותו. וה' צוהו

⁹ המילה אינה ברורה.

שישלח "איש אחד איש אחד למטה אבותיו" וגו', כענין שנאמר בשמואל (שמואל-א' ח, ז) "שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם"...

תמיהה נוספת ואף קשה יותר מתעוררת לגבי המקום שממנו נשלחו המרגלים, שהרי לפי שיטת הרד"ק יוצא שהבקשה לשילוח המרגלים היתה ב"תבערה" שהוא "קברות התאווה" וכנ"ל, ואילו שילוח המרגלים נעשה מ"מדבר פארן" כמבואר להלן (יב, טז) שהוא מקום אחר, שהרי בהמשך הפרשה (שם יא, לה ויב, טז) מתואר שבני ישראל נסעו מ"קברות התאווה" ל"חצרות" ומשם ל"מדבר פארן", ודבר זה תמוה עד מאוד - שכן מדברי משה רבנו בפרשת דברים (א, יט-כג) עולה בבירור שהן הבקשה של בני ישראל והן שילוח המרגלים בפועל אירעו באותו מקום - ב"קדש ברנע" שהוא "מדבר פארן" כפי שכותבים כל המפרשים שם? וצ"ע.

מושג במקראי

משה גרינהוט

ירושלים

המעשר במקרא

פשט, דרש והלכה

בכמה מקומות צוותה התורה על התרומה והמעשר. חלק מהפרשיות זקוקות לפירוש כדי שלא יסתרו זו את זו, ויוצע פירושם על פי המקרא וחז"ל בעזרת השם.

מובנו הבסיסי של המעשר

העיקרון הבסיסי של המעשר והתרומה הוא מושג קיים וידוע במקרא, מושג שאינו צריך פירוש מיוחד. לכן אברהם נותן למלכי צדק, הכהן לאל עליון, מעשר:

... ויתן לו מעשר מכל: (בראשית יד, כ)

ויעקב מבטיח לה:

... וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך: (בראשית כח, כב)

אולם למי מגיע המעשר, מי אוכל אותו והיכן נאכל, לא נתפרש אלא במצוות המעשר בהמשך התורה. בפרשת משפטים נאמר:

מלא אתך ודמעך לא תאחר בכור בניה תתן לי: (שמות כב, כח)

ושם בהמשך הפרשה:

ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך: (שמות כג, יט)

הפירוש המוסכם הוא שהכתוב על 'מלאה' ו'דמע' עוסק בתרומה¹, אך לא מפורש בו להיכן 'לא תאחר'. בפשטות, הכוונה לא תאחר להביאו לי, ככתוב בסוף הפסוק "בכור בניה תתן

יבמות 'יצאת מליאה'). דמע, פרי זרע האיש, אל תאחר מלתת לה'. והרי זו כותרת להמשך 'בכור בניה תתן לי'.

הקושי העיקרי בכל הפירושים האלו הוא לשון 'דמעך' שקשה לחבר אותו לדמעות אליגוריות. אולם מצינו במקומות נוספים במקרא לשון 'דמע' על מזון: "האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות

¹ הפירוש הקלאסי נמסר מרס"ג: מלאה יכול הדגן [ככתוב פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע], דמע יכול הזית. על הגפן הסתפקו היכן נאמרה; כך פירשו גם ראב"ע, רמב"ן וספורנו ודומה לו תרגם יונתן בן עוזיאל.

על דרך הפירוש שהביא ראב"ע יש להציע: מלאתך, פרי בטן האשה (כלשון המשנה בסוף

ל'י". אולם 'לי' זה אינו ברור, בניגוד לראשית בכורי האדמה שמפורש המקום שאליו יובאו, לבית ה'.

העמימות ממשיכה בפרשת בחקתי:

וְכָל מַעֲשֵׂר הָאָרֶץ מִזֶּדַע הָאָרֶץ מִפְּרֵי הָעֵץ לַה' הוּא קֹדֶשׁ לַה': וְאִם גָּאֵל יִגְאֹל אִישׁ מִמַּעֲשֵׂרוֹ חֲמִשִּׁיתוֹ יִסֹּף עָלָיו: (ויקרא כז ל)

הכתובת ברורה: לה' הוא! אולם כיצד מתקיים דבר זה בפועל, לא נאמר.

[דומה לכך פרשת הבכור שגם בה נאמר 'לי הוא'. בשלב זה אפשר לחשוב שהמעשר והתרומה קרבים לה', אם לא באהל מועד (בו נאסרו בשאור ודבש בפרשת ויקרא²) אפשר שבבמה].

נתינת המעשר לכהן והלוי

בפרשת קרח מחדשת התורה שהתרומה והמעשר ניתנים לכהן וללוי, בהתאמה, בגלל עבודה נוספת שמוטלת על הכהנים והלויים. לכהנים:

וְזֶה לָךְ תְּרוֹמַת מִתְּנָם לְכָל תְּנוּפֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ נְתַתִּים וּלְבִנְיָהּ וּלְבִנְתֶיהָ אֲתָךְ לְחֶק עוֹלָם כָּל טְהוֹר בְּבִיתְךָ יֹאכֵל אֹתוֹ: כָּל חֶלֶב יִצְהָר וְכָל חֶלֶב תִּירוֹשׁ וְדָגָן רֵאשִׁיתָם אֲשֶׁר יִתְּנוּ לַה' לָךְ נְתַתִּים: בְּפוּרֵי כָּל אֲשֶׁר בְּאֶרְצָם אֲשֶׁר יִבְיֵאוּ לַה' לָךְ יִהְיֶה כָּל טְהוֹר בְּבִיתְךָ יֹאכְלֵנוּ: (במדבר יח, יא-יג)

וללויים:

וּלְבְנֵי לְוֵי הַנֶּהָה נְתַתִּי כָּל מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה חֶלֶף עֲבֹדְתָם אֲשֶׁר הֵם עֹבְדִים אֶת עֲבֹדַת אֱהֹל מוֹעֵד: וְלֹא יִקְרְבוּ עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל אֱהֹל מוֹעֵד לְשֵׂאת חֲטָא לְמוֹת: וְעֹבֵד הַלְוִי הוּא אֶת עֲבֹדַת אֱהֹל מוֹעֵד וְהֵם יִשְׂאוּ עֹנָם חֶקַת עוֹלָם לְדַרְתֵיכֶם וּבְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחָלוּ נַחֲלָה: כִּי אֶת מַעֲשֵׂר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִרְיֵמוּ לַה' תְּרוֹמַה נְתַתִּי לְלוֹוִים לְנַחֲלָה עַל כֵּן אֲמַרְתִּי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחָלוּ נַחֲלָה: (במדבר יח, כא-כג)

בנוסף, מוטל על הלויים לתת מחלקם תרומה לכהנים:

המייצג של הקללה 'זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף'. ו'הזרעים בדמעה ברנה יקצורו' הם שזרעו קמעה והוציאו הרבה. ומכאן לפרשה האומרת, בין שהצמיחה שדך תבואה הרבה, שהייתה מלאה, ובין שהצמיחה תבואה מועטת, שהייתה דמעך, אל תאחר חלק גבוה.

² ויקרא ב, יא.

שְׁלִישׁ" (תהלים פ, ו); "הזרעים בְּדַמְעָה בְּרִנָּה יִקְצְרוּ:" (תהלים קכו, ה). כל אלו מתפרשים יפה גם בדמעת העין, אבל נראה שיש מושג 'לחם דמעה', וענינו שצורת הזריעה היא בדמעה, ששופכים מעט זרעים לתוך האדמה, כדרך הדמעות שבאות אחת אחת. ואילו הצמיחה היא בריבוי ובשטף ולא פרט פרט. וכאשר האדמה מצמיחה מעט מעט, הרי זה לחם דמעה, לחם מועט המגיע טיפין טיפין. ולחם דמעה הוא בעצם

שבועות תשע"ז גיליון ז

וְאֵל הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם מֵאֲתָם בְּנַחֲלַתְכֶם וְהִרְמַתֶם מִמֶּנּוּ תְרוּמַת ה' מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר: וְנִחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כַּדָּגוּן מִן הַגֶּזֶן וְכַמְלֵאָה מִן הַיָּקֵב: כֵּן תְּרִימוּ גַם אַתֶּם תְּרוּמַת ה' מִכָּל מַעֲשֵׂרְתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת תְּרוּמַת ה' לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן: (ויקרא יח, כו-כח)

פשטות פרשת קרח היא שהתחדש שתמורת שמירתם על המקדש שלא יקרבו בני ישראל, יקבלו הלויים מאת ה' תרומה ומעשר הנתונים כבר לה' מקודם. וכלשון הכתוב, "כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה נתתי ללוים לנחלה". משמע שהמעשר ניתן מתחילה לה', וזה המעשר שנאמר בפרשת בחוקותי, רק שכעת ה' נתן אותו ללויים. וחלק הלויים שהוא כנחלה, נותנים ממנו לכהנים תרומה לה'.

ומכאן שיש לדון אם נותר בעינו דין גאולת המעשר שנאמר בפרשת בחקתי. שכל הניתנים בפרשת בחקתי, שנאמר בהם חילול, הם הניתנים לה'. ואפשר להבין שהניתן לה' יש בו פדיון, שאין הבדל מה ניתן לה', ובפרט שיתכן שכל הניתן לה' משמש רק מבחינה ממונית, שאינו קרב אלא נמכר לצרכי הקדש. אבל מה שניתן ללויים כנחלה, שמא אין בו פדיון בבחירת הבעלים אלא בבחירתם של הלויים.

אכילת המעשר לפני ה'

בספר דברים משתנה המעשר שינוי גדול, ככתוב בפרשת ראה:

והבאתם שְׁמֵה עֲלֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם וְאֵת מַעֲשֵׂרְתֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת יְדְכֶם וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְבְּתֵיכֶם וּבְכֹרֹת בְּקִרְכֶם וְצֹאנְכֶם: וְאָכַלְתֶּם שָׁם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְשִׂמַּחְתֶּם בְּכָל מִשְׁלַח יְדְכֶם אֲתֶם וּבְתֵיכֶם אֲשֶׁר בְּרִכָּה ה' אֱלֹהֵיךָ: לֹא תַעֲשִׂיזוּן כָּל אֲשֶׁר אֲנַחֲנוּ עֹשִׂים פֶּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל הַיִּשָּׂר בְּעֵינָיו: (דברים יב, ו-ח)

בפשטות גם התרומה וגם המעשר משתנים ואינם ניתנים עוד לכהנים וללויים, אלא נאכלים לכל ישראל לפני ה' במקום אשר יבחר. ככתוב שם:

לֹא תֹכַל לֶאֱכַל בְּשַׁעְרֶיךָ מַעֲשֵׂר דְגָנְךָ וְתִירֹשֶׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקִרְכָּךָ וְצֹאנְךָ וְכָל נִדְרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדְדַּר וְנִדְבְּתֶיךָ וְתִרְוַמַת יְדְךָ: כִּי אִם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ אֲתָהּ וּבְנֶךָ וּבִתְךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְשִׂמַּחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מִשְׁלַח יְדְךָ: הַשָּׂמֶר לָךְ פֶּן תַּעֲזֹב אֶת הַלְוִי כָּל יְמֵיךָ עַל אֲדָמְתְּךָ: (דברים יב, יז-יט)

הבא למקדש מביא אתו את 'הלוי אשר בשעריך' ומוזהר שלא לעזוב אותו, ובהמשך נזכר 'הלוי אשר בשעריך' יחד עם הגר היתום והאלמנה. בפשטות אזהרת התורה שלא לעזוב את הלוי היא מפני שעכשיו אין נותנים עוד ללוי את המעשר. והטעם, שהרי אינו שומר את המקדש, אלא הוא הלוי 'אשר בשעריך', זה שעליו נאמר אחר כך שיכול לבא ולשרת 'בכל אות נפשו'³. התורה מזהירה שלא לשכוח אותו בשמחתך לפני ה', אלא כאשר כל ישראל

³ דברים יח, ו.

שמחים לפני ה' במקדש, וכולם ממלכת כהנים וגוי קדוש ומלכם עובר לפנייהם וה' בראשם, הם באים לפניו עם הלוי אשר בשעריהם לבית ה'⁴.

וכן נראה בפרשת עשר תעשר שבהמשך פרשת ראה, שישראל אוכל יחד עם בני ביתו ועם הלוי:

עֵשֶׂר תַעֲשֶׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֵרַעַךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה: וְאָכַלְתָּ לְפָנָי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשִׁכֹּן שְׁמוֹ שָׁם מֵעֵשֶׂר דָּגָנְךָ תִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרְךָ וּבְכֹרֶת בְּקָרְךָ וְצֹאנְךָ לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים: וְכִי יִרְבֶּה מִמֶּנּוּ הַדָּרָךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאתוֹ כִּי יִרְחַק מִמֶּנּוּ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ: וְנָתַתָּה בַּכֶּסֶף וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכָל אֲשֶׁר תֵּאָוֶה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאֵן וּבַיִּין וּבַשֶּׂכֶר וּבְכָל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְךָ נַפְשְׁךָ וְאָכַלְתָּ שָׁם לְפָנָי ה' אֱלֹהֶיךָ וְשִׂמַחְתָּ אִתָּהּ וּבֵיתְךָ: וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לֹא תַעֲזֹבֵנּוּ כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנִחְלָה עִמָּךְ: (דברים יד, כב-כז)

כאן חוזר ענין הפדיון, אולם לא בסתם, כבפרשת בחקתי, אלא מפני שיש סיבה טובה לצורך לפדות - 'לא תוכל שאתו, כי ירחק ממך המקום אשר יבחר'. ולכאורה כאשר חזר המעשר להיות לה' ולהיאכל לפניו, חוזר ומתאים בו פדיון.

לעומת זאת דין החומש כשפודהו בעליו, אין הכרח שחוזר. שבדרך כלל המשמעות של החומש היא שבלא זה לא הגיע לה', ואין משמעות לכך שניתן לה' אם הבעלים חזר וקנה אותו. ואילו כאשר מתקיים לה' באכילתו יש לדון אם חוזר האמור בפרשת בחוקותי שצריך חומש.

עד כאן נתפרשו הדברים בהנחה שמעשר הינו דבר אחד, שיעור עשירית מהיבול. אלא שמתחילה ניתן לה' בלי פירוט (פרשיות משפטים ובחקתי), לאחר מכן נתנו ה' ללויים (פרשת קרח) ובבחירת המקום חוזר המעשר לה' בכך שנאכל לפני ה' בשמחה במקום אשר יבחר (פרשת ראה).

להבנה זו, פירוש פרשת המעשר בשנה השלישית פשוט. אמר יתברך, עדיין בפרשת ראה:

מִקְצֵה שְׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת כָּל מֵעֵשֶׂר תְּבוּאֹתֶךָ בְּשָׁנָה הַהִוא וְהִנַּחְתָּ בְּשַׁעְרֶיךָ: וּבָא הַלְוִי כִּי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנִחְלָה עִמָּךְ וְהִגֵּר וְהִיָּתוֹם וְהָאֶלְמָנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשִׂבְעוּ לְמַעַן יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: (דברים יד, כח-כט)

ניתנות דווקא לכהן, מפני שהוא עומד לשרת בשם ה' כל הימים. והכתוב לאחר מכן, "וכי יבא הלוי...". אמר שהלוי אשר בשעריך, אף שיכול לשרת, בכל זאת אינו עומד שם כל הימים ולכן אינו נוטל עוד. נמצא לפני ה' אלקיך תאכלנו' האמור בתרומה משמעו שיאכלנו עם הכהן. ויש לזה סיבה נוספת, שעל התרומה הוזהרו שלא תינתן לזרים ועל המעשר לא הוזהרו.

⁴ בפשוטות גם התרומה והבכורות נאכלים לכל, ולא כאמור בויקרא. אלא שעל זה מוכח בפרשת שופטים שהתרומה ממשיכה להינתן לכהנים, ככתוב, "וזה יהיה משפט הפהנים מאת העם מאת זבחי הזבח אם שור אם שיה ונתן לפהן הזרע והלחיים והקבה: ראשית דגנך תירשך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו: כי בו בחר ה' אלהיך מכל שכיף לעמד לשרת בשם ה' הוא ובניו כל הימים:" (דברים יח, ג). התורה מנמקת שהמתנות

שבועות תשע"ז מילון ז

דהיינו שאין להמתין לעולם עד שיביא את המעשר למקום אשר יבחר. ולכן אחרי תקופה של שלש שנים, שהיא תקופה מלאה, אין להמתין עוד כדי להביא את המעשר לפני ה' ⁵, אלא ניתן המעשר למקום שה' נותנו, דהיינו ללוי, לגר, ליתום ולאלמנה בשעריך ⁶.

הלכה זו ייחודית למעשר, שהוא רכוש של הבעלים אלא שצריך לאכלו לפני ה'. זאת בניגוד לתרומה שהיא משפט הכהנים וצריך לתת אותה לכהן בקביעות, ולכן אין דינה משתנה בחלוף הזמן.

בהתאם לכך 'כל מעשר' משמעו מעשר כל המינים.

וידוי מעשרות

השלמת ביעור המעשר נאמרה בפרשת וידוי המעשר, (בפרשת כי תבוא), המתייחסת להוצאת המעשר בשנה השלישית כעניין ידוע וברור:

כִּי תִכְלֶה לְעֹשֶׂר אֶת כָּל מַעְשֶׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית שְׁנַת הַמַּעְשֵׂר וְנָתַתָּה לְלוֹי לַגֵּר לְיִתוּם וְלְאֶלְמָנָה וְאָכְלוּ בְשַׁעְרֶיךָ וְשָׁבְעוּ: (דברים כו, יב)

זה ציון המאורע. כאשר תכלה ותתן כידוע כבר, אז תודה לפני ה':

וְאָמַרְתָּ לְפָנַי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּעֵרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת וְגַם נָתַתִּיו לְלוֹי וְלַגֵּר לְיִתוּם וְלְאֶלְמָנָה כְּכֹל מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר צִוִּיתִנִי לֹא עֲבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי: לֹא אָכַלְתִּי בְּאֲנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא בְּעֵרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמַת שְׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵי עֲשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִנִי: הַשְּׂקִיפָה מִמַּעוֹן קֹדֶשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרַךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתֵּינוּ אַרְצָךְ זֶבֶת חֶלֶב וְדָבַשׁ: (דברים כו, יג-טו)

מעשר זה הוא מעשר שאסור לאכול ממנו באנינות, אבל שלא באנינות מותר, כלומר הוא כזה שניתן לישראל לאכול. למרות זאת המודה מספר על כך שנתנו ללוי, לגר, ליתום ולאלמנה, אלו ארבעת המקבלים הידועים מפרשת המעשר בשנה השלישית (סוף הפרשייה השנייה שבפרשת ראה ⁷). וזה מפני שעיקר דינו לאכלו לפני ה', והוא מודה על כך שלא השתמש במעשר לשום צורך אחר, אלא עשה כציווי ה'. ואף שלא עשה כציווי הראשון להעלות את המעשר למקום אשר יבחר, בכל זאת קיים את דינו בנתינה ללוי, לגר, ליתום ולאלמנה.

ואפשר שכל מצות ההודאה הזו, עניינה מפני שלא קיים את המצוה כצורתה העיקרית, להביאה לירושלים. וכיון שלא אכל לפני ה', הוצרך לפחות להביא לפני ה' דברים, ככתוב 'ואמרת לפני ה' אלקיך' ⁸.

⁷ דברים יד, כח.

⁸ בדרך כלל לפני ה' מתפרש במקדש, וכן פירש ראב"ד הלכות מעשר שני יא ד. אבל רמב"ם כתב שאומר בביתו, וזה מפני שהניח את המעשר

⁵ ואפשר שכך קיום הכתוב מלאתך ודמעך לא תאחר (פרשת משפטים).

⁶ זו הנתינה לקרובי ה', שהוא דואג להם כמבואר בפרשת משפטים.

[ויתכן שזה שורש הנימה המתנצלת שפונה לפני ה' ומונה רשימה של עבירות שלא עשה, ועיקרה שלא שכח למרות ששכח].

בסיכום הבנה זו יצא כך: הננו מכירים מעשר אחד בלבד, ודינו משתנה. בעיקרו שייך לה', ניתן ללוי, ובמצב שאין מקום לנתינה זו חוזר להיאכל לפני ה'. וכשמעכו נותנו לגר ליתום ולאלמנה.

המעשר בנביאים

בנביאים רואים אופן אחר של שילוב המעשרות.

שורשו של אופן זה בכך שהמעשר והתרומה מובאים לבית ה'. כלומר שהנתינה לה', וממנו לכהן, אינה נעשית בצורה סמלית אלא בצורה מעשית. אין ליהודי עסק עם לוי מסוים, אלא עם ה' שאחר כך מחלק ללויים לפי כלליו. ובוזה מתקיים במלואו העיקרון שהמעשר הוא חלק מלאכתם וחלק עבודתם של הלויים.

ואפשר שיש כאן פירוש נוסף לפרשת ראה. והוא שהמעשר נשאר אצל הלויים והכהנים, אלא שהוא מובא להם במקדש, שדווקא שם מגיע להם המעשר. ואז גם הלוי אשר בשעריך יכול לקבל מפני שגם הוא יכול לעבוד במקדש [שלא כפשוטו הכתוב בשופטים⁹].

וכמבואר בכריתת האמנה בספר עזרא¹⁰ שהתחייבו:

וְאֵת רֵאשִׁית עֲרִיסְתֵינוּ וְתְרוּמֵתֵינוּ וּפְרִי כָל עֵץ תִּירוֹשׁ וַיִּצְהָר נְבִיא לְכַהֲנִים אֶל לְשֻׁכֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ וּמַעֲשֵׂר אֲדָמָתֵנוּ לְלוֹיִם וְהֵם הַלְוִיִּם הַמְעֻשְׂרִים בְּכָל עָרֵי עִבְדָתֵנוּ: (נחמיה י, לח)

הרי שהמעשר מיועד ללויים גם במקום אשר יבחר, אולם הבאת המעשר ללויים היא רק בבית ה' ולפני ה'. וכן הוא בדברי הימים¹¹.

המעשר בחז"ל

אמנם חז"ל לא למדו כן. הדרך הרגילה בדבריהם¹² היא שפרשת בחוקתי מתייחסת למעשר הנאכל בירושלים, הוא מעשר שני. פרשת קרח עוסקת במעשר ראשון, הניתן ללוי. ואילו פרשת ראה, כולל פרשת מקצה שלש שנים, מתייחסת למעשר עני. וביארו שכאשר ניתן מעשר עני הוא תחליף למעשר שני. פרשת ביעור מעשר (כי תבוא) מתייחסת לכל

⁹ וראה לעיל הערה 4.

¹⁰ נחמיה י, לח.

¹¹ דברי הימים ב לא.

¹² קידושין נג עמוד א; בבא קמא סט עמוד א.

בשעריו ואיך יגיע למקדש לפתע. ובפשט הכתוב אפשר לפרש שאחר שעשה כן יאמר לפני ה' בהזדמנות הראשונה שיהיה לפניו. אלא שמחמת ההלכה שמתוודה אחר שמבער, כמבואר ברמב"ם יא ז, בהכרח להידחק באחד משנים. או במקומו או בפירוש לפני ה'.

המעשרות. לכן נאמר בה 'נתתיו ללוי' על המעשר הניתן לו, ו'לא אכלתי באוני' על המעשר הנאכל בירושלים.

לדרך זו בחז"ל כל אחת מהפרשיות עוסקת במעשר אחר ומלמדת על מעשר אחר, למרות שהתורה מכנה את כולם בשם 'מעשר'. חלק ה' יוצא לפי זה הרבה יותר מעשירית.

אולם בנוגע לפרשת בחקתי מצינו חילוקי דעות בחז"ל, לעומת הדעה המעמידה אותה במעשר שני מפני שנאמר 'קודש לה' ההולם רק את מעשר שני שדינו להיאכל בקדושה ולא את מעשר ראשון ומעשר עני הנאכלים לזרים. דעת ר' יונתן בספרי קרח שקדש לה' האמור בבחוקתי הינו הלכה שמתחילה, ומשמעו שקנאו השם, ואח"כ כשנאמרה פרשת קרח נתנו ה' ללויים ושוב אינו קודש לה'.

לדרך ר' יהונתן היחס בין פרשת בחקתי לפרשת קרח דומה למבואר בפשט הכתובים לעיל, ורק בפרשת ראה התחדש לדעתו מעשר שני בנוסף למעשר ראשון.

יש לדון מדוע נקטו כך חז"ל. לסתירת הכתובים ויישובם זה עם זה נמצאו אצל חז"ל דרכים נוספות. כך בירושלמי¹³:

אמר רבי יוסי בשם רבי תנחום בר חיאי רבי חזקיה רבי לעזר בי רבי יוסי רבי תנחום בר חיאי בשם רבי יהושע בן לוי: בראשונה היה מעשר נעשה לשלשה חלקים, שליש למכירי כהונה ולויים, ושליש לאוצר ושליש לעניים ולחבירים שהיו בירושלים

נראה שדעה זו יישרה את הסתירה במעשר באופן אחר. שליש מעשר ניתן למכירי כהונה ולוייה, לקיים את פרשת קרח. שליש לאוצר, כנראה לאוצר המקדש, לקיים פרשת בחקתי, שיהיה לה' כפשוטו. ושליש לעניים וחברים, לקיים את פרשת ראה שנאכל לפני ה'. ופירשו שצורת האכילה לפני ה' היא באופן שהאכילה היא אכילה של מצוה, שמזמן עליה עניים ותלמידי חכמים, וככמה מאמרי רז"ל שהמשמח עניים וחכמים הוא שעושה סעודתו לפני ה'¹⁴.

במקום אחר בירושלמי מסופר על אחד שנתן לרב בון מעשר, לא מפני שלוי היה אלא מפני שהיה חכם. משמע שהנתינה ללויים היא רק ככל שהם לפני ה', ובלא זה "לה" מתפרש אחרת.

דרשות חז"ל

העיקרון של דרך חז"ל לדרוש את המקראות נובע מגישה כללית של חז"ל, לפיה אין לומר שמקרא מסוים הוא לבטלה ואינו מתקיים בפועל. לכן אי אפשר לומר שבמצב אחר ישתנה הדין ויתחדש בו ענין אחר, לפיכך יש לפרש שכל המקראות קיימים, כל אחד בעניין אחר¹⁵.

¹³ עושה יו"ט לחכמים כדי להודות לה', בבא קמא פז עמוד א.

¹⁵ ייתכן כמובן מקום שבו שינתה התורה את ההוראה, כמו באיסור במות. אלא ששם מפורש

¹³ מעשר שני ה, ה. ¹⁴ ראה רמב"ם סוף הלכות יו"ט; 'מלא גרונו של תלמידי חכמים יין', יומא עא עמוד א; ר' יוסף

דעה זו העמיד רבי עקיבא בתורת כהנים¹⁶, באמרו שכל המצוות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשתלשו בערבות מואב. שאין פירושי התורה נדרשים כך, אלא כל דיבור ודיבור מחייב בפני עצמו, והדין עולה מכולם יחד¹⁷.

ועדיין יש להבין דברי חז"ל שחידשו מעשר עני כתחליף למעשר שני, ופירשו כך את פרשת מעשר בשנה השלישית (הפרשה השלישית בפרשת ראה). וענין זה קשה הן בפשט הכתובים והן מבחינה עקרונית, מפני מה מתבטל מעשר שני בשנה זו. חז"ל דייקו "שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר" - שנה שאין נוהג בה אלא מעשר אחד, אך פירשו שמעשר ראשון ממשיך להתקיים, ואם כן הדקדוק של המעשר אינו שלם.

וקל להבין שאין גדר 'מעשר' אם צריך לתת כמה עשירות. לכן קשה לומר יותר ממעשר אחד, אולם לא ברור מה נרויח בכך שיהיו שני מעשרות ולא שלש.

ונראה משני צדדים

א. מעשר עני מופיע כתחליף למעשר שני, ויודוי מעשר מאוחד לשניהם, בשעה שאינו מתייחס כלל למעשר ראשון. וכבר נתבאר לעיל פשט הכתובים, אבל במדרשם מתפרש שמעשר עני נועד ללמד שאין ה' חפץ במעשר שני ובהתקדשות לפניו בשעה שאין לעני מה לאכול. ועל כן אי אפשר לתת מעשר שני כבכל שנה¹⁸.

ב. תוכן שתי מעשרות הוא להגיע לחומש, שנדרש בכתובות¹⁹ מ"עֵשֶׂר אֶעֱשְׂנוּ", ומקורו במס של פרעה שהוא חומש. וצורתו, שמצד זכות המלך על היבול די במעשר, אולם מי שכל אדמתו מגיעה מהמלך ואין לו משלו, צריך לתת יותר. וכך הוא לישראל בארץ ישראל, ולכן אפשריים שני מעשרות, אבל מעשר שלישי אינו יוצר חומש.

אם כן נתבארו אופני שילוב הכתובים, בפשט ובהלכת חז"ל.

¹⁷ ר' יונתן האומר בספרי קרח קנאו ה' ונתנו ללוי, אינו אומר שיש כאן שינוי בדין הראשון, אלא רק שהפרשה השניה פירשה את הראשונה.

¹⁸ שמצד הדאגה לעניים הרי מתקיימים באותה מידה בלי זה כבכל השנים, ותמיד נוח להם בעוד אוכל. אולם מצד הבעלים אי אפשר שיחגוג תמיד בבית ה'.

¹⁹ דף נ עמוד א.

השינוי בתורה, שכשיש בחירת מקום "לא תַעֲשֶׂן כָּל אֲשֶׁר אֶנְחֶנּוּ עִשִׂים פֶּה הַיּוֹם" (דברים יב, ח). בשונה מדין הבמות, אין בכתוב ביטול מפורש לנתינת המעשר ללוי, ולכן מוכרח הכתוב בקרח להתקיים.

16 תחילת פרשת בהר.